

PRASMĖS „PRARADIMAS“ IR NIHILIZMO „LOGIKA“

Rita Šerpytytė

Vilniaus universiteto
Religijos studijų ir tyrimų centras
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel./faks. (8 5) 266 76 13
El. paštas: rita.serpytyte@rstc.vu.lt

Straipsnyje svarstomas nihilizmo santykis su prasmės (praradimo) problema. Filosofijoje šis santykis dažnai laikomas savaime-suprantamybe. Toks požiūris yra įsitvirtinęs kaip F. Nietzsche's nihilizmo heidegeriškosios interpretacijos nekritiškas perėmimas. Keliamas klausimas, ką iš tiesų reiškia šis nihilizmo tapatinimas su prasmės praradimu? Apie kokį prasmės deficitą kalbama, kai skelbiamas nihilizmas? Straipsnyje interpretuojami romantizmo epochos autorių – Jeano Paulio ir Heinricho von Kleisto – tekstai, atskleidžiantys nihilizmo skelbimo ir prasmės praradimo santykį. Nietzsche nihilizmo ir prasmės santykį „atranda“ teoriškai reflektuoti, įvertindamas ne tik F. Dostojevskio, bet ir romantikų „pamokas“. Parodoma, jog Nietzsche'į prasmės „krizė“ yra susijusi su „dviejų pasaulių“ (tikrojo ir regimybės) demaskavimu. Nietzsche's interpretacijoje netikėjimas metafiziniu pasauliu, kuris užkerta kelią tikėjimui „tikruoju“ pasauliu, atitinka prasmės praradimo kaip savidemaskacijos „logiką“, o heidegeriškoji Nietzsche's interpretacija nihilistinį prasmės praradimą ne tik atskleidžia kaip ontologinį/ „loginį“ imanentizmo principą, bet ir įgalina nihilizmą atpažinti kaip autoreferentišką Vakarų mąstymo „logiką“.

Pagrindiniai žodžiai: nihilizmas, prasmė, Dievas, logika, imanentizmas, autoreferencija.

XVIII a. pabaigoje vokiečių rašytojas ir filosofas Johannes Paulus Friedrichas Richteris, labiau žinomas Jeano Paulio pseudonimu, – vieną po kito parašė keletą tekstų, įtrauktų į romaną, kurio sutrumpintas pavadinimas būtų *Siebenkäs*, o visas išverstas pavadinimas skambėtų maždaug taip: *Gėlės, vaisiai ir dygliai, arba vargšų advokato F. St. Siebenkäs'o vedybinis gyvenimas, mirtis ir vestuvės*¹. Šiame, sakyčiau, sudėtingos architektūros tekstų korpuse

keletą kartų atsikartoja vienas motyvas, arba, gal tiksliau būtų sakyti, pakartojamas tam tikras *skelbimas*: Kristus iš universumo aukštybių skelbia, kad *Dievo nėra*. Vadinas pirmasis *žydintis gabalas* (turimas galvoje teksto gabalas) taip ir pavadintas: *Kalba mirusio Kristaus, kuris iš pasaulio statinio aukštybių skelbia, kad ten nėra jokio Dievo*. Šis motyvas atsikartoja kitame „žydinčiame gabale“, pavadintame *Mirusio Šekspyro raudojimai bažnyčioje tarp mirusių klausytojų, kur skelbiama, kad nėra jokio Dievo*. Taigi, keletą kartų keičiant perspektyvą paskelbiama, kad žmogus yra našlaitis. Tačiau čia reikia pastebėti vieną

¹ Jean Paul. *Blumen-, Frucht- und Dornenstücke oder Ehestand, Tod und Hochzeit des Armenadvokaten F. St. Siebenkäs im Reichsmarktflecken Kuhschnappel*, 1796–1797.

svarbų dalyką – atrodytų, kad Jeanas Paulis skelbia ne ką kita, o, sakytume, universalią žmogaus našlaitiškumo, našlaitystės būklę. Tačiau kadangi šis skelbimas padaromas vis keičiant perspektyvą, – jis įvyksta sapne arba sapnuojamame teatre, kuris dar pasirodo esąs ir bažnyčia, – ši graudulį kelianti būklė ima darytis įtartina. Tiesą sakant, tampa nebeaišku ne tik tai, *kas skelbia* šią našlaitystės būklę, bet ir *kas* čia yra *skelbiama* iš tikrųjų.

„Žmonės apskritai linkę *abejingai* (kursyvas mano – R. Š.) neigti Dieviškąją būti, lygiai kaip abejingai ir ją pripažinti. Net ir mūsų tiesos sistemas mes visada pripildome tiesiog žodžių, lošimo kauliukų ir medalių, nelyginant šykštuolis dėtusi skatikus į krepšį, tik vėliau žodžiai gali virsti jausmais, monetos – žemiškais malonumais. Galima dvidešimt metų tikėti sielos nemirtingumu ir tik dvidešimt pirmųjų ypatingą minutę išvysti nuostabią šito tikėjimo turinio pilnatvę, pajusti šilumą, slypinčią tame kalnų aliejaus šaltinyje“, – rašė Jeanas Paulis pirmojo „žydinčio gabalo“ pratarmėje (Jean Paul 1997: 23).

Nepaisant paties autoriaus išlygų, jo „neabejingo“ santykio su tikrove, su Dieviškąja būtimi, jo tekstuose vis dėlto nesunku pamatyti ne ką kita, o anticipuojamą Nietzsche's Dievo mirties *skelbimą*. Kitaip tariant, žvelgiant iš vėlesnės – nyčiškos – perspektyvos, šis neįprasto žanro tekstas atsako į klausimą, *kaip* yra neigiama Dieviškoji būtis – ji neigiama *skelbiant* Dievo mirtį. Tačiau ar iš tikrųjų Jeano Paulio „romane“ *Siebenkäs* Dieviškoji būtis yra *neigiama*? Ar čia neįvyksta kažkas visiškai priešinga, nei įvyks Nietzsche's filosofijoje – *skelbiant* Dievo mirtį, *teigiama* Dieviškoji būtis?

Tokią išankstinę prielaidą leidžia daryti ne vien tai, kad šis ankstyvojo romantizmo epochos autorius įėjo į istoriją kaip *Weltschmerz* – pasaulio sielvarto – reiškėjas, t. y. tasai, kuris nebuvo abejingas Dieviškajai tikrovei ir jos praradimui. Tokia išvada kyla ir ne vien iš to, kad Jeanas Paulis – šis kandus J. G. Fichte's kritikas – *ironizuoja* Dievo mirties skelbimą: šį *ten nėra Dievo* Jeanas Paulis leidžia „įstarti“ ne tik *aš*, bet ir Kristui, Shakespeare'ui, kol vėl sugrąžina jį *aš*. „Dvigubo“, „suskilusio“ *aš* vaizdinys steigiasi kaip stebėtojo ir to, ką jis stebi, sutapimo ir nesutapimo nuolatinė kaita. Todėl „tezės“ *ten nėra Dievo* „patvirtinimas“ tėra ironiškas, nihilistinis.

Ir apskritai, mintis, kad Jeanas Paulis teigia Dieviškąją būti, peršasi ne pasvėrus jo teorinius argumentus, ne įvertinus jo mąstymo strategiją, o vos tik ėmus skaityti pirmąjį „žydinčių gabalą“:

„Man skaudu sutikti su tuo, kad nėra nemirtingumo, bet kur kas skaudžiau – kad nėra dieviškojo prado. Ten *aš* netenku pasaulio, skendinčio migloje, o čia – esame pasaulio, o tiksliau – jo saulės. <...> Žmogus, neigiantis Dievą, pasaulyje yra vienišas kaip niekas kitas...“ (Jean Paul 1997: 23–24).

Tarsi užbėgdamas už akių vėlesniajam romantizmui, Jeanas Paulis tampa vizionieriumi, kurio žvilgsnis klaidžioja tarp dviejų bedugnių – Dievo gelmės ir jo nesaties, Niekio. Toks žmogiškos situacijos tragizmas, ši „tarpinė“ būseną, kai žmogiškasis pasaulis lieka be to, kas jį nušviečia, be jo „Saulės“, tapo suvokta kaip *prasmės* stygius.

Vienas ryškiausių ir kontroversiškiausių romantikų Heinrichas von Kleistas savo egzistencinį „sutrikimą“, iš jo laiškų seseriai ir sužadėtinei geriau žinomą „kantiškosios krizės“ vardu, yra taip išreiškęs:

„Mano vienintelis, mano aukščiausias tikslas sužluggo. Mes negalime spręsti, ar tai, ką vadiname tiesa, iš tikrųjų yra tiesa ar tik regimybė. Šiuo antruoju atveju tiesa, kurią mes pasiekiame gyvendami, nebeegzistuoja po mirties, ir bet kokios pastangos parodyti tokią mūsų realybę, kuri lydėtų ir kape, yra tuščios. Nuo to laiko, kai tik atėjo į galvą šis įsitikinimas, būtent – kad neįmanoma pasiekti jokios tiesos, daugiau nebeapaliečiau knygos. Vaikščiojau po savo kambarį apimtas vangumo, sėdėjau priešais langą, išėjau į gryną orą, ir slaptas vidinis nerimas mane pastūmėjo lankyti mažas ir dideles kavines, teatrus, koncertus, kad prasiblaškyčiau“ (Kleist 1985: 112).

Tačiau šis dramatiškai užfisuotas egzistencinis „sutrikimas“ kyla ne vien iš tiesos reliatyvizacijos ir net ne vien iš pasaulio moralinio neišsifruojamumo suvokties. Šis egzistencinis „sutrikimas“ ypatingai įprasminamas esė *Apie marionėčių teatrą (Über das Marionettentheater)*. Tai, ką čia pavadinome esė, iš tiesų tėra keliasdešimt eilučių. Tačiau šis dialogas, kurį Kleistas plėtoja su ponu C. – savo antrininku, savo *kitu*, nėra, kaip dažnai teigiama, vien „poezijos metafora“. Kleisto įvardytoji marionetė yra figūra, kuri įprasmina modernybės pasaulio žmogaus situaciją.

Kaip tik ši figūra Kleistui leidžia nubrėžti ribą ir apmąstyti santykį tarp to, kas gyva, „įkvėpta“, kas „turi sielą“, ir to, kas negyva, „neįkvėpta“, „besieliška“. Marionetė juda įstrižai tiesios ar kreivos linijos arba ties jos riba. Jos judėjimą provokuoja pasislėpęs lėlininkas – mašinistas. Santykis tarp mašinisto judesių ir marionetės judesių (kaip lėlininko judesių rezultato) yra sudėtingas, kompleksiškas. Tokios judesių „dermės“ aukščiausias tikslas – gracingumas, Gracija (*Anmut, Grazie*) (žr. Kleist 2005: 10). Iš Kleisto dialogo su ponu C. tampa aišku,

kad esama ryšio tarp minimalių lėlininko judesių ir šokio didžiausio gracingumo. Šis santykis realizuojasi tada, kai anuliuojama sąmonė (dvasia, siela). Marionetė šoka tik tada, kai šoka lėlininkas (žr. ten pat: 11). Bet Kleistas pastebi, kad lėlininko šokis nėra mentalinė veikla, nėra intelekto įsikišimas. Visiškai priešingai – lėlininko veikla, jo judesys yra ne kas kita kaip (marionetės) svorio centro ieškojimas. O svorio centras, savo ruožtu, yra tai, per ką, su kieno pagalba reiškiasi gracija. Tačiau toji „vieta“ yra mįslinga, paslaptinga. Tai yra ta riba ir tas taškas, kuriame ir per kurį judesio siekis, judesio intencija virsta šokiu, transformuojasi į jį. Tai yra šokėjo sielos kelias. Bet tuo pačiu keliu „juda“ ir lėlininko siela. Tačiau Kleistas išvelgia didžiulį skirtumą tarp šokėjo sielos kelio ir lėlininko sielos kelio. Pirmasis – antžmogiškas, o antrasis tėra žmogiškas. Tai, kas padaro šiuos kelius skirtingus, yra sąmonė.

Fatališka išvalga, kurią realizuoja Kleistas, yra ta: suvokimas, kad esame „įkvėpti“, gyvumo sąmonė stumia sielą į kitą tašką nei svorio centras, panaikindamas judesio graciją, paversdamas jį sunkiu ir beveik groteskišku. Tačiau, kad egzistuočiau, siela (*vis motrix*) turi būti kitame nei svorio centras taške. Šiuo prieštaravimu Kleistas išreiškia žmogiškosios situacijos tragizmą (žr. ten pat: 16).

Pats sielos įvardijimas yra tam tikras piktnaudžiavimas, nes gracija, svorio centras gali būti toks tik priklausydamas be-sieliam, „neįkvėptam“. Taigi tai, kas įgalina graciją, yra ne siela, o Niekas.

Vos „pasirodžius“ sielai, šokėjo judesiai tampa netobuli. Tikras grynumas privalėtų neturėti prasmės, jis turėtų sudaryti savi-

pakankamą ceremonialą, nes žmogui siela yra tai, kas teikia prasmę, – Dievas yra paradoksas.

Taigi marionetė yra gracija, o šokėjas yra instrumentas, nes kad natūralus judesys pasiektų gracingumą, jo neturi trikdyti sąmonė, valia. Traukos dėsniai numarina bet kokią valią, bet kokią viltį. Taigi jeigu marionetė yra Atsitiktinumų anuliacija, jeigu atsitiktinume telkiasi gracija ir jeigu gracija yra Dievas, iš to išeina, kad Dievas neegzistuoja arba kad jis sutampa su tuo besieliu, kuris baigia save įkūnydamas.

Tačiau paradoksas, kurį telkia Kleisto tekstas, glūdi dar giliau: jeigu iš tiesų gracija (arba harmonija) lygi Dievui, yra ir forma, o šitos Formos manifestavimuisi reikia netobulo žmogaus, reikia to, kas be Formos negalėtų egzistuoti, neturėtų *prasmės*, vadinasi, gracija savaime, kaip ir Dievas savaime, neegzistuoja.

Taigi Kleistas ne tik nihilistiškai išreiškia modernybės žmogaus situaciją kaip prarastos Gracijos, prarastos Malonės būvį, bet ir atveria prasmės klausimo perspektyvą.

Kitai nei romantikų Jeano Paulio ir Heinricho von Kleisto skelbiama Dievo mirtis, Dostojevskio herojų atliekamas Dievo pašalinimo judesys ar Nietzsche's zaratūriškas Dievo mirties skelbimas nesunkiai tapo atpažinti kaip nihilistiniai judesiai ir susieti su prasmės praradimu. Kitai tariant, po Nietzsche's paaiškėjo, kad skelbti Dievo mirtį tapo tolygu skelbti nihilizmą, o nihilizmo skelbimas yra *prasmės* deficito skelbimas.

Tačiau ar tikrai galime laikyti savaime suprantamu dalyku tą nihilizmo skelbimo tapatinimą su prasmės praradimu? Tad čia ir norisi iškelti klausimą – apie kokios

prasmės deficitą kalbame, arba kokios yra prasmės prasmė, o sykiu – apie *kokios prasmės* praradimą kalba nihilizmas?

Šiuolaikinei filosofijai jau yra daugiau ar mažiau aišku, kad kelti prasmės ir beprasmiskumo (prasmės nebuvimo), prasmės praradimo „problema“ reiškia sykiu kelti nihilizmo klausimą. Ir atvirkščiai. Šis teiginys (teiginiai) aiškiai nukreipia pirmiausia į Nietzsche's filosofiją, tačiau kartu yra užuomina ir į Heideggerį, o tiksliau į tai, kaip ankstyvasis Heideggeris perskaitė Nietzsche, kaip jis interpretavo Nietzsche's nihilizmo „diagnozė“ bei Nietzsche's nihilizmo „konceptiją“.

Vargu ar kas šiandien imtųsi prieštarauti, jog ne kas kitas, o kaip tik Nietzsche ne tik skelbė nihilizmą kaip epochos (dvasios) negalią, bet ir padarė nihilizmą filosofijos „problema“, konceptualizavo jį. Kitai tariant, Nietzsche's dėka apie nihilizmą galime kalbėti ne vien kaip apie moralinį ar kultūrinį fenomeną, bet ieškoti nihilizmo „esmės“ – filosofinės jo prasmės. Šiuo požiūriu, t. y. Nietzsche's vaidmens atžvilgiu, nihilizmo problemai suteikiant filosofinį pavidalą, visa vėlesnė filosofija, pradedant postmodernistais Derrida, Rorty, Foucault, Deleuze, Vattimo ir baigiant iškiliu italų filosofu E. Severino, gali būti ir iš esmės yra traktuojama kaip Nietzsche's ir Heideggerio mąstymo paraštė. Tačiau, kita vertus, visa ši šiuolaikinė filosofija gali būti perskaityta ir kaip rafinuota heidegeriškojo Nietzsche's nihilizmo perskaitymo paraštė.

Tuo pirmiausia norima pabrėžti, kad tarp įvairių Nietzsche's nihilizmo interpretacijų Heideggerio mąstymas įsirašo ne kaip vieno iš daugybės autorių pozicija, o kaip toks, kuris nukreipia Nietzsche's mąstymo perspektyvą nebeatšaukiama linkme.

Tačiau Nietzsche's nihilizmo „skelbimas“ ir jo nihilizmo „konceptija“ turi ir „savo“ istoriją: ji prasideda 1882 m. anksčiau fragmentais, kur „Dievo mirties“ skelbimas susiejamas su aukščiausių vertybių nuvertėjimu ir pasiekia apogėjų *Taip Zaratustra kalbėjo* (1883–1885 m.) bei trumpame *Stabų saulėlydžio* (1888 m.) fragmente, pavadintame „Kaip tikras pasaulis tampa pasaka?“ Tačiau nedviprasmiškiausią išraišką nihilizmo skelbimas įgyja *Wille zur Macht*:

„Nihilizmas: trūksta tikslo; trūksta atsakymo į 'kodėl'; ką reiškia nihilizmas? – kad aukščiausios vertybės nuvertėja“ (Nietzsche 1921).

Kaip tik šiuose tekstuose nihilizmas Nietzsche'į galiausiai yra *prasmės* nebuvimas. Būtent taip dažniausiai yra perskaitomas nyčiškasis nihilizmas. Kitaip tariant, atrodytų, kad nihilizmas ir reiškia, kad prasmės „problema“ yra labiausiai „suprobleminama“, tačiau, kita vertus, kad ji darosi nebeturinti prasmės. T. y. kyla įspūdis, kad čia kalbama apie prasmės reikalingumo svarbą *tout court*.

Taigi vieną dalyką galime drąsiai sakyti – būtent Nietzsche atranda nihilizmo klausimą esant susijusį su prasme. Tačiau „atranda“ teoriškai reflektuotai, įvertindamas ne tik Dostojevskio, bet ir romantikų „pamokas“.

Tačiau ir teoriškai susiejus nihilizmą su prasmės problema, lieka (o gal kaip tik ir iškyla) klausimas – ar nihilizmas ir jo sąsaja su prasme pasirodo tuo, kad atpažįstame nihilizmą kaip pačios prasmės problemos „ištirpimą“? O gal kaip tik tuo, kad „diagnostuodami“ nihilizmą mes tikrovei suteikiame „nihilistinę“ prasmę?

Tad vis dėlto tenka pripažinti, kad nors ir atpažįstant nihilizmo sąsają su prasmės klausimu, jo santykis su prasme nėra toks aiškus, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio.

Dar Heideggeris klausė: ką reiškia šitas jokios „prasmės“ nebuvimas Nietzsche'į? Heideggeris taip pat nurodo, kad nuo atsakymo į klausimą, ką ši „prasmė“ reiškia Nietzsche'į, priklausys ir *nihilizmo esmės* supratimas. Heideggeris čia pat ir atsako, jog „prasmė“ reiškia tą patį kaip ir „vertybė“, nes vietoje „beprasmiškumas“ Nietzsche dažnai sako „nuvertėjimas“ (žr. Heidegger 1998: 38–40). Todėl galima sakyti: kai išryškėja, jog nėra jokios daiktų tvarkos, prasmės, tad ir vertingumo, pačiam žmogui nebėra kur nuleisti inkaro – jis netenka savo veiklos pasaulyje orientyrų. Ir visa tai atsitinka todėl, kad „pagrindinėms gyvenimo vertybėms“ vietos ieškoma *anapus* paties gyvenimo. O *anapus* Nietzsche'į reiškia *Niekyje*.

Europietiška jame nihilizme, taip pat veikale *Nietzsche I, II* Heideggeris teigia, kad nyčiškai suprastas nihilizmas esąs nuoroda ne vien į kultūrinį dekadansą, bet ir į tam tikrą modernaus žmogaus psichologinę būseną (žr.: ten pat: 47–54). *Wille zur Macht* 12 fragmento II dalyje Nietzsche kalba apie tris momentus, kuriais apibūdinamas nihilizmas kaip psichologinės būsenos „atėjimas“. Komentuodamas šį Nietzsche's fragmentą *Europietiška jame nihilizme* Heideggeris akcentuoja pirmąjį momentą: pirmiausia nihilizmas kaip psichologinė būseną ištinka dėl tapsmo prasmės praradimo – prasmės, kurios *ten* nebuvo. Toks prasmės „ieškotojas“ „puola dvasia“ suvokęs, kaip tuščiai buvo iššvaistytos jėgos. Tad pirmoji nihilizmo

(kaip psichologinės būsenos) „priežastis“ – nusivylimas tapsmo tikslingumu – heidegeriškojoje Nietzsche’s interpretacijoje yra siejama su prasmės kaip be-prasmiškumo savidemaskacine „logika“. Tokią nihilizmo „atėjimo“ pirmąją priežastį atitinkančią savi-demaskacinę „logiką“ savaip įgalina tai, ką Nietzsche–Heideggeris vadina trečiaja nihilizmo „forma“ arba trečiaja nihilizmo kaip psichologinės būsenos „atėjimo“ „priežastimi“: ji yra susijusi su paaiškėjimu, kad *tikrasis pasaulis*, kuris žmogui tarnavo kaip *šito* pasaulio priešata, – neegzistuoja. Jis taip pat buvo sukonstruotas pagal žmogaus psichologinius poreikius (žr. ten pat: 54–61). Taigi, heidegeriškojoje Nietzsche’s interpretacijoje netikėjimas metafiziniu pasauliu, kuris užkerta kelią tikėjimui tikruoju pasauliu, t. y. pats to „netikėjimo“ pobūdis, atitinka prasmės praradimo kaip savi-demaskacijos „logiką“

Heidegeriškoji Nietzsche’s interpretacija parodo, jog nihilizmu Nietzsche laiko specifinę modernaus žmogaus situaciją, kai nebetikėdamas aukščiausiomis vertybėmis, „tikslu“, metafizine daiktų „prasme“ žmogus baigia tuo, kad vietoje būties „skelbia“ siaubą skleidžiančią tuštumą, Nieką. Tad paties nihilizmo esmė yra šis prasmės stygius, arba tiksliau tariant – tokia sąmonė, kad bet kuri prasmė yra „suteikta“, „duota“, „priskirta“, kad ji yra „žmogiška pernelyg žmogiška“.

Tačiau sykiu paaiškėja, kad nihilizmas, viena vertus, nėra teorija, o pirmiausia „diagnozė“, kita vertus, tokia „diagnozė“, kurioje galima atpažinti ne tik de-maskavimo (kaukės nuėmimo), bet ir maskavimo (kaukės uždėjimo) judesį.

Taigi, nyčiskasis nihilizmas yra temiška koreliuojantis su būties / regimybės, tikrojo pasaulio / regimybės pasaulio klausimu.

Tačiau būtent šiuo požiūriu, ką, beje, pirmiausia jau yra įžvalgiai pastebėjęs K. Jaspersas, nihilizmas teigia save / įsitvirtina kaip imanentizmas. Nihilizmas kaip imanentizmas įsitvirtina nuo to momento, kai Nietzsche „dviejų pasaulių“ teoriją paverčia pajuokos objektu, išsityčioja iš jos. Iš tikrųjų, tada, kai tikrojo pasaulio / regimybės pasaulio dichotomija pasiekia savo galutinę kritinę ribą (t. y. čia turimas galvoje pokantiškasis idealizmas – Fichte), nihilizmas „gimsta“ istoriškai ir save atpažįsta bei pripažįsta tokia prasme, kokią ir šiandien tebeiteikiame šiam terminui. Svarbiausia, į ką čia norime atkreipti dėmesį, yra būtent tas conceptualus ryšys tarp minėtos dviejų pasaulių, t. y. dichotomijos, krizės ir prasmės problemos.

Nietzsche rašo: „Nihilizmas yra iki galo apmąstyta mūsų didžiųjų vertybių ir idealų logika – todėl pirmiausia turime išgyventi (patirti) šį nihilizmą, kad suvoktume tai, kas yra šių vertybių *vertingumas*“ (Nietzsche, VIII, 2, 393–394). Kaip bendroji vertybių logika – arba kaip radikali aksiologija – nihilizmas atskleidžia savo antifrazišiąją struktūrą. Nihilizmas yra antifrazė. Tai reiškia, kad jis atsiskleidžia, pasirodo, viena vertus, kaip konstituojuantis, steigiantis idealybę, tą loginį-moralinį „*kitur*“, kurį Nietzsche apibrėžė kaip „pasaulį ir žmogų apžmeižiančią jėgą“, „nuodijantį / tulžingą / piktą dvelksmą virš realybės“, „didįjį gundymą, kuris veda į Nieką“ (Nietzsche VIII, 2, 265); bet kita vertus – tą, kuris pasirodo / atsiskleidžia ir kaip ištisas „įveiktų vertybių ir vertybių, kurioms leista žlugti, ratas“, t. y. jis atsiskleidžia pačiu tuo „pathos“ ir „nauju drebuli“, kylančiu dėl vertybių skurdumo ir reliatyvumo pripažinimo (ten pat: 265–266).

Būtent *taip* (t. y. iš jo antifraziškosios struktūros) ir susikuria pamatas, dirva specifiskai nyčiskajam nihilizmo apibūdinimui: „Nihilizmas: trūksta tikslo, trūksta atsakymo į *kodėl?*; ką reiškia nihilizmas? – *kad nuvertėja aukščiausios vertybės* (ten pat: VIII, 2, 12). Nuoseklus ryšys arba tam tikras atitiktis santykis tarp metafizikos išderinimo, jos išardymo ir vertybių nuvertėjimo Nietzsche’i yra visiškai aiškus ir besąlygiškas. Imanentiškumo logika veda ne tik į visa apimančią sąryšingumą ir suderinamumą (nebeegzistuoja tokie tvarkos principai, kurie implikuotų transcendavimą), bet taip pat lygia greta veda ir į neredukuojamą diversifikaciją – nukrypimą. Neigti vertybes yra tolygu neigti aukščiausio principo / pagrindo kitapusiškumą / anapusiškumą, o sykiu visų teorinių orientavimąsi įgalinančių instancijų išitirdymą – instancijų, kurių pati prigimtis konstituciškai yra *kitur*: galutinis tikslas; proceso ir prasmės vienovės idėja; pati tiesos idėja, kas, Nietzsche’o manymu, ir iššaukia, reikalauja tikra/regimybės dichotomijos. Iš čia ir kyla dekadanso ontologijos idėja, kurią vėliau radikalizuos Deleuze’as ir Guattari.

Taigi nihilizmas Nietzsche’i atsiskleidžia kaip simultaniškas neigimas to pasaulio, kuris yra, ir, to, kuris turėtų būti. Imanentizmo ontologijos radikali *loginė* išraiška yra nihilizmas.

Vėlesnė filosofija kaip savaime-suprantamąbę įtvirtino nuostatą, kad nihilizmas yra *prasmės* nebuvimas: jis randasi, kai išnyksta įpareigojanti ir guodžianti (raminanti) tradicinių atsakymų į klausimą *kodėl* galia, kai gyvenimo ir būties klausimai generuoja beprasmybės ir absurdiškumo sąlygas.

Toki nihilizmo „esmės“ traktavimą įgalina heidegeriškoji Nietzsche’o interpretacija.

Tačiau tokios formuluotės kaip „aukščiausių vertybių nuvertėjimas“, „transcendencijos išitirdymas“, „teologinio mąstymo sekularizavimasis“, „Dievo mirtis“, t. y. „prasmės nebuvimas“, jos prarastį nusakantys terminai – tie, kuriais išreiškiamos ir aprašomos heidegeriškai traktuojamo Nietzsche’o nihilizmo „priežastys“ ir „išdavos“, – nukreipia ir į nihilizmą išreiškiančių onto-loginių principą – *imanentizmą*. Imanentiškumo principu teigiama – „*nėra kitur*“. Taigi heidegeriškoji Nietzsche’o interpretacija ne tik atveria, kad nihilizmas visų pirma konfigūruojasi kaip radikalus *imanentizmas*. Toks nihilizmo „pamatymas“ leidžia nyčiskąją nihilizmo prasmę susieti su dar Jacobi išryškintu nihilizmu: „filosofiniu“ daiktų pasaulio „pradingimu“ arba kantiškąją „daikto savaime“ kaip mąstymo ribos steigtimi. Iš čia ir nihilizmo „artumas“ transcendentalizmui kaip šviečiamajai *imanentizmo* teorijai, pasak kurios, Heideggerio žodžiais, žmogus „negali įsikurti“ transcendencijoje, bet lygiai taip pat – ir „daiktų pasaulyje“.

Interpretuodamas nyčiskąjį *Wille zur Macht* „principą“ kaip tokią *valių galią*, kuri yra „valios valia“, t. y. „norėjimas kaip norėjimas savęs pačios“ (žr.: Heidegger 1998), Heideggeris priartina mus prie nihilizmo kaip autoreferentiškos „logikos“ ištakų: kūrimas turi esmiškai refleksyvią struktūrą: Dievas / Aš pa(si)stato save, kadangi nėra kito, kurį / ką jis galėtų pa(si) statyti, nėra kito, kuris būtų anapus, už jo, t. y. būtent nėra *kito*. Tad heidegeriškoji Nietzsche’o interpretacija nihilistinę prasmės praradimą ne tik atskleidžia kaip ontologinį / „loginį“ *imanentizmo* principą, bet ir įgalina nihilizmą atpažinti kaip autoreferentišką Vakarų mąstymo „logiką“.

LITERATŪRA

Heidegger, M. 1998. *Nietzsche I, II*. Stuttgart: Günter Neske.

Heidegger, M. 2006. *Metafisica e nichilismo*. Genova: Il Melangolo.

Kleist, H. v. 1985. „Lettera del 22.3.1801, a Wilhelmine von Zenge“, in Kleist, H. v. *Lettere alla fidanzata (a cura di E. Pocar)*. Milano: Adelphi.

Kleist, H. v. 2005. *Il teatro delle marionette* (trad. di Leone Traverso). Genova: Il Melangolo.

Nietzsche, F. 1921. „Wille zur Macht: eine Auslegung alles Geschehens“, in F. Nietzsche's *Werke*: Klassiker Ausgabe. Stuttgart: A. Kröner Verlag, Erg.-Bd.

Nietzsche, F. 1964. *Opere di F. Nietzsche*. G. Coeli, M. Montinah. Milano: Adelphi.

Nietzsche, F. 1986. *Der Antichrist: Versuch einer Kritik des Christentums*. Frankfurt am Main: Insel Verlag.

Nietzsche, F. 1991 a. „Stabų saulėlydis“, in F. Nyčė. *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis.

Nietzsche, F. 1991 b. „Taip Zaratustra kalbėjo“, in F. Nyčė. *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis.

Nietzsche, F. 2006. *Der europäische Nihilismus. Lenzer Heide, 1987*. Milano: Adelphi Edizioni.

Paul, J. 1966. „Clavis Fichtiana seu Leibgeberiana“, in *Werke*, Bd. III. München.

Paul, J. 1997. *Scritti sul nichilismo (a cura di Adriano Fabris)*. Brescia: Morcelliana.

“LOSS” OF SENSE AND “LOGIC” OF NIHILISM

Rita Šerpytytė

S u m m a r y

The article deals with the problem of the relation between Nihilism and the Loss of Sense, which is often treated in an obvious coherence. The latter approach struck its roots as a non-critical acceptance of Heidegger's interpretation of Nietzsche's Nihilism. The article raises the question what the identification of Nihilism with Loss of Sense really means. Moreover, while proclaiming Nihilism, what is meant by the term of Sense Deficit? The article investigates the texts of authors of Romanticism, such as Jean Paul and Heinrich von Kleist, where a relation between the proclamation of Nihilism and the Loss of Sense is disclosed. Nietzsche discovers the relationship between Nihilism and Sense in a theoretically reflected man-

ner. The article demonstrates that for Nietzsche “the crisis” of Sense is related with the unmasking of “two worlds” (the true world and the world of appearance). Non-believing in metaphysical world which blocks the way to the believing in the true world, corresponds, in Nietzsche's interpretation, to the “logic” of the Loss of Sense as the “logic” of self-unmasking. The Heideggerian interpretation of Nietzsche's philosophy not only discloses the nihilistic Loss of Sense as an ontological / logical principle of immanentism, but also enables to recognize Nihilism as a self-referential “logic” of Western thought.

Keywords: nihilism, sense, God, logic, immanentism, self-referentism.

Įteikta 2008 12 22